

اگر آب ها را در تهران جاری کنیم...؟

دویست و هشتاد و یکمین گفتمان هنر و معماری با عنوان «اگر آب ها را در تهران جاری کنیم...؟» به همت انجمن مفاخر معماری ایران، روز چهارشنبه ۱۳ تیرماه ۱۳۹۷ از ساعت ۱۵ الی ۱۷:۳۰ در محل موزه هنرهای دینی امام علی (ع) برگزار شد. در این گفتمان که به دبیری دکترغزال کرامتی، با محوریت پژوهش عملی مشارکتی برای بازتعریف هنر سازماندهی فضای زندگی با آب برگزار شد، گزارش رویداد سال گذشته دبیرخانه آب های تهران ارائه و وضعیت آبها و قنوت در سه پنل مورد بررسی کارشناسی صاحب نظران حوزه قرار گرفت.

گروه معماری

کرامتی افزود: برنامه امروز نیز متشکل از ۳ بخش است و موضوع امسال آب های زیرزمینی و پنهان و قنات ها و رابطه بافت تاریخی با موضوع آب های زیرزمینی است که فراخوان آن را امروز اعلام می کنیم و با کمک پنل های جلسه مورد تحلیل قرار می گیرد. دربند، شمیران: آب/ رود دره / ما مردمان موضوع برنامه اول قرار داشت و برنامه دوم تهران: کاریز/ کهن شهر/ خانه من انتخاب شده است.

در ادامه مراسم پنل اول این جلسه با حضور علی غفاری، محمدمهدی محمودی، حمیده امکچی، فرهاد احمدی و اسکندر مختاری برگزار شد.

دکتر محمد مهدی محمودی معمار، طراح،

استاد دانشگاه تهران و مدیر موسسه مطالعات

منظر پایدار به عنوان اولین سخنران این بخش

اظهار کرد: ما این روزها بیشتر از اینکه عمل

کنیم، شعار می دهیم و همین باعث شده در

موضوع آب و تخریب و آلودگی محیط زیست به وضعیت کنونی برسیم.

نشست ها، بازدیدها، مسابقات و برنامه های مختلفی در این حوزه انجام

شده اما در بخش اجرایی تمام شعارها و بحث ها به فراموشی سپرده

شد. امیدواریم در برنامه دوم گروه در بافت فرسوده و پیوند آن با آبهای

زیرزمینی که البته امروز چیزی از آن باقی نمانده است، بتوان منشأ اثر

در ابتدای مراسم کلیپی از اولین نشست دبیرخانه آبهای تهران پخش شد و دکتر کرامتی در ادامه ضمن قدردانی از حمایت انجمن مفاخر معماری و مدیریت موزه امام علی (ع) بیان کرد: اعضای پنل امروز همگی از سال ۹۵ همراه دبیرخانه آبهای تهران هستند و رابطه آب و انسان در شهر و معماری ایرانی که در گذشته جایگاه والایی داشته، دغدغه معماران و طراحان شهری عضو دبیرخانه می باشد. در این پنل برآنیم تا با نگاه به گذشته و تاریخمان در این حوزه به جمع بندی در قرن حاضر برسیم و سخنان کارشناسان همانند چراغ راهی بر سر راه آیندگانمان قرار گیرد.

وی درباره رقابتهای سال گذشته توضیح داد: برنامه دبیرخانه از بهمن ۹۵ به طور جدی کلید خورد و سال گذشته مسابقه رودخانه دربند را با شرکت ۷۷ گروه شرکت کننده معماری و شهرسازی برگزار کردیم و ۳۳ گروه به مرحله داوری رسیدند. مهندس فرهاد احمدی، احمد اخلاصی، علی غفاری، محمدمهدی محمودی و حمیده امکچی هیئت داوران مسابقه را تشکیل دادند و ۵ رتبه برتر مسابقه با جوایزی از معاونت فنی عمرانی شهرتهران در باغ نگارستان مورد تجلیل قرار گرفتند.

قرار گرفت. البته انتقادی هم که به معماران و شهرسازان هم‌صنف خود دارم این است که هرچه به بخش‌ها و روستاهای دورافتاده و دست‌نخورده بنگریم آنها را ایمن‌تر از شهرهای پررونقی که مورد تهاجم مهندسی‌های غلط قرار دارند، می‌بینیم.

دکتر علی غفاری، طراح شهری و استاد دانشگاه شهید بهشتی در ادامه عنوان کرد: در فرهنگ قدیم ایرانیان، بین فکر و عمل تناسب وجود داشت اما امروز بین تئوری و واقعیت، دروس دانشگاهی و رخدادهای معماری شهرسازی فاصله زیادی است. در واقع امروزه فرهنگ سازندگی گذشتگانمان به فراموشی سپرده شده، چنانچه سیدحسین نصر در کتاب جاودان خرد آورده است ایرانیان فکر و عمل و نظر واحدی داشته‌اند. اما امروز این رکن از بین رفته است، اگر بتوانیم این فرهنگ را به رشته معماری و شهرسازی و بویژه موضوع آب‌ها و تکنولوژی قوی قنات‌ها بازگردانده و فرهنگ استفاده از آب را که گذشتگان در مقابله با بحران آب دنبال می‌کردند، احیاء کنیم، بسیار مثمرتر خواهد بود.

دکتر حمیده امکچی، برنامه‌ریز شهری و پژوهشگر به عنوان سومین سخنران پنل توضیح داد: برنامه‌ای که در رابطه با آب و سکونتگاه‌ها دیده شده سه سال است که توسط دبیرخانه پیگیری می‌شود و در سه سطح مکان‌یابی شهرها، حدود توسعه شهرها و ایجاد فضاهای مطلوب شهری (سطح خرد) فعال است که دبیرخانه بر سطح خرد متمرکز شده و رودخانه‌ها، رهاسازی آب‌های سطحی، قنات‌ها و چشمه‌های شهری را مورد توجه قرار داده است که مراحل مقدماتی فعالیت با موضوع چگونه رودها را در دره‌ها جاری کنیم و توجه به چشمه‌های علی‌درستور کار قرار گرفته است. کشور ما با شرایط شیوه تولید آسیایی تعریف شده ولی به دلیل ویژگی‌هایی که دارد نمی‌توان آن را با تئوری‌های موجود توضیح داد. در شیوه تولید آسیایی و کشورهای اصطلاحاً آب‌محدود، با پذیرش این شرایط جغرافیایی و کنار آمدن با آن، ساختارهایی برای حیات مستمر تضمین شده است. برگزاری مسابقات با موضوع جاری سازی آب در رود دره‌ها بسیار حرکت خوبی بوده که موفقیت‌آمیز بوده و به پیوند علم و هنر پرداخت. اما از آنجا که ما جامعه‌ای شفاهی هستیم و مستندسازی نمی‌کنیم، به دلیل فقدان منابع جامع و تجربیات گذشته همیشه با اشکالاتی روبرو شده‌ایم، لذا در این فرصت درخواست حمایت از دبیرخانه را دارم تا این روند پیش‌رو مستندسازی و مکتوب شود و مانع تکرار اشتباهات تکراری برای آیندگانمان باشد.

دکتر اسکندر مختاری، استاد مرمت دانشگاه آزاد اسلامی نیز در ادامه تبیین کرد: مشکل ما در حوزه آب، فراموشی تربیت رفتار با آب است. در سال ۱۳۵۶ که دفتر ملی سازمان ملی حفاظت آثار باستانی در خانه قوام‌السلطنه واقع بود از نزدیک شاهد این فرهنگ بودم. آب قنات بین منازل محله عودلاجان به ترتیب سرریز می‌شد و تمام محله به راحتی از آب پاکیزه بهره

می‌بردند اما در زمان جنگ تعدادی از معابدین عراقی در محله سکنی گزیدند که به عنوان عضوی از این چرخه‌آبی آن را آلوده می‌کردند و نهایتاً منجر به بسته شدن راه این قنات شد. در نمایشگاه طرح‌های مسابقه نیز مجدداً توجه همین عدم توجه به رفتار با آب شدم و همچنین پاساژسازی‌ها روی رودخانه تقاطع میرداماد و آلوده شدن آن نمونه دیگری از فراموشی شدن آداب احترام به آب است. قنات‌ها نیز یکی از مظاهر تربیت آبی ما است و راه حل کوتاه مدت آن مقابله با گودبرداری در مسیرهای بالادست شهر است. معضل خشک شدن درختهای خیابان ولیعصر هم به دلیل گودبرداری‌های غیر اصولی است که منبع تأمین آب درختهای کهنسال را نابود کرده است. در موضوع مترو نیز تغییر مسیر قنات ناصری که توسط مهندس مالکی صورت گرفت، باعث خشک شدن چنارستان کاخ گلستان، قدیمی‌ترین یادگار دوران صفوی شد که الان نیز محدوده کاخ گلستان را با بی‌آبی مواجه کرده است. قنات نهرگه که از بازار عباس‌آباد سر در می‌آورد نیز در ادامه این روند خشک شده است. رودخانه دربند نیز وقتی به میرداماد می‌رسد به دلیل افزودن آب‌های زیرزمینی به آن بسیار پرآب می‌شود اما به دلیل مسیسطحی که دارد تا به محله مجیدیه برسد، تبدیل به فاضلاب می‌شود که این نمونه دیگری از بی‌آبی و ناسپاسی به این نعمت خدادادی است.

مهندس فرهاد احمدی به عنوان سخنران

بعدی بیان کرد: تا زمانی که جامعه فرصت طلب و فردگرا باشد و از رانندگی تا فرهنگ بهره‌گیری از آب به منافع شخصی بیندیشد هیچ معضلی حل نمی‌شود. مدرنیته و مداخله قوی در

منابع طبیعی باعث شده کارکرد محیط زیست مورد تهدید قرار گیرد. البته در بعد بین‌الملل و پروژه‌های بارسلون و سنوئل هم حتی کشورها به سرانجام موردنظر نرسیدند و فقط گریزی به سنتها زده شد؛ چراکه هیچکس حاضر نشد از منافع شخصی خود برای محیط زیست بگذرد. امروز بسیاری از تحقیقات و دستورالعمل‌ها در دفتر وزراء خاک می‌خورد و هیچکدام به مرحله عملیاتی نرسید. گویا حتماً باید دوره مرارت و ویرانی حادث شود تا نسبت به این نصایح گوش سپرده شود. در پروژه پلاسکو و احیای پلاسکو و بافت تاریخی محله نیز مدیریت شهری هیچگونه همکاری نکرد و به واقع نبود نفوذ اجرایی پژوهشگران و محققان در بخش‌های عملیاتی کشور معضل بزرگی است که روند مخاطره‌آمیز آب را نیز مورد تهدید قرار داده است.

در ادامه دکتر کرامتی ضمن ابراز امیدواری از همکاری شورای شهر در بخش آب افزود: آرش حسینی میلانی، کارشناسی ارشد مهندسی آب‌خیزداری و عضو کمیته برنامه‌ریزی آب در برنامه سوم توسعه بوده که به عنوان عضو شورا در حوزه محیط زیست تلاش‌هایی را آغاز کرده‌اند و اخیراً با تشکیل کارگروه آب به موضوع رودخانه‌ها و رود دره‌های تهران می‌پردازند تا پروژه‌های سازمانی فنی مهندسی را به اجرا برسانند که به طور مثال بازگشایی نهرقلی فرحزاد در شورای شهر در حال بررسی است که البته سرعت اجرایی پایین این تحرکات مورد تأیید نیست.

پنل دوم جلسه با محوریت محیط زیست برگزار شد و کارشناسان این

بخش شامل دکتر کیانوش سوزن چی، حمید ماجدی، مصطفی بهزاد فر و ترابی بودند.

دکتر کیانوش سوزن چی، طراح منظر و استاد دانشگاه تربیت مدرس به عنوان اولین سخنران این بخش در ابتدا عنوان کرد: ضمن تشکر از حضور جمع پیشکسوتان، دانشگاهیان و محققان و نیروهای جوان آینده دار در این جلسه، جای بازوان اجرایی کشور را در این مجامع خالی می بینم، البته امیدواریم این پنل ها، رهنمون هایی برای جوانان ما که مدیران آینده خواهند بود به ارمغان آورد. آب در گذشته پیوند اجتماعی ایجاد می کرد و جزء مورفولوژی و استخوان بندی شهر بوده و جایگاه شهر، ساختار و فضاهای شهر همه وامدار این نعمت است، در حقیقت آب زیرساخت بوده و کاربری نیست، در گذشته بناها زیر سایه درختان بودند اما امروز درختان و محیط زیست زیر سایه ساختمان هاست. چطور برای اجرای طرح های مدرنیسم به هر تریبی شده پروژه را پیاده می کنیم اما توجهی به حقوق قناتها و آبهای شهری نداریم، اگر قبول کنیم زندگی ما از این زیرساخت ها نشئت گرفته به دنبال راهکار نجات هم خواهیم بود ولی درغیراین صورت هیچ جلسه ای مثمر تر نخواهد بود.

دکتر حمید ماجدی اردکانی، شهرساز و استاد دانشگاه علوم تحقیقات تهران نیز در ادامه بیان کرد: زندگی در گذشته با قنات شروع می شد و ادامه می یافت و سازگاری با طبیعت مورد تاکید بود و شیرین ترین دوران زندگی من به همان دوره بازمی گردد. امروز عمق قنات های ما بسیار پایین رفته، قنات های تهران منشایی از کوهپایه های شمال تهران دارد که ساخت و سازها و فاضلاب های ارتفاعات پایتخت، حیات آن را به خطر انداخته است و سر بسیاری از قنات ها بریده شده که خطر زیادی در این بخش بوجود آورده اما امیدواریم برگزاری چنین هم اندیشی هایی امیدهایی هر چند کم رنگ در این حوزه ایجاد کند.

دکتر مصطفی بهزاد فر، طراح شهری و استاد دانشگاه علم صنعت به عنوان سخنران بعدی اظهار کرد: در ادبیات لاتین، روستا و دیار با واژه community (جامعه) آغاز می شود اما در ادبیات ما با آب است که آبادی شکل می گیرد

و آب زیرساخت تمدنی ماست. در سال ۱۳۳۵ ایران با ۱۸ میلیون جمعیت و ۳۱ درصد شهرنشین، میزان بازگشت آب سالم به طبیعت را تا ۷ هزار واحد دارا بوده اما در سال ۱۳۹۵ (۶۰ سال بعد) با جمعیت ۸۰ میلیونی، میزان آبی که به عرصه های طبیعی اضافه می شود به ۸۰۰ واحد رسیده است. در سال ۱۳۳۵ تا ۶۰ هزار قنات وجود داشته اما امروز بواقع قناتی باقی نمانده و با وجود جمعیت ۸۰ میلیونی فقط از منابع گذشته بهره می بریم در حالی که نیازمند راهی جدید و فناوری شهر هوشمند و برنامه نویسی و روزرسانی در این بخش هستیم که درغیراین صورت این ۸۰۰ واحد بازگشت آب را نیز تا ۱۰ سال آینده از دست خواهیم داد. اعتقاد دارم طراحی شهری هوشمند با توان نیروهای جوان شهرساز و بهره گیری از ۷ رشته کاربردی (معماری، شهرسازی، فناوری اطلاعات و...) با محوریت IT راهگشای وضعیت کنونی است.

وی با اشاره به اینکه مصرف سرانه آب در آلمان برای هر نفر ۱۲۰ لیتر است، اضافه کرد: این سرانه در ایران به ۳۰۰ لیتر برای هر نفر می رسد (بیش از دو برابر آلمان) در حالی که آلمان همانند ایران مشکل کمبود آب ندارد. به دلیل عدم همراهی عمومی برای مصرف بهینه آب، دیکتاتور طلبی در بخش فناوری اطلاعات لازم است و لازم است Mac IT هایی ساخته شود و با بهره از آن فرهنگ مصرف آب را مدیریت و مناسب سازی نمود.

مهندس ترابی، کارشناس رود دره فرحزاد از معاونت فنی عمرانی شهرداری تهران در این جلسه توضیح داد: دغدغه درباره قنات های کشور خصوصا تهران امروز برای همه ما مهم است در بررسی رد اثر تاریخی این معضل، اولین وزیر نیروی ایران (مهندس روحانی) که در برنامه توسعه کشور چه قبل و بعد انقلاب موثر بوده است، در نشست صلح سال ۱۳۴۲ به عنوان نماینده جامعه تکنوکرات، قنوت را مانعی برای توسعه کشور اعلام می کند و این روحیه تکنوکراتی و مانیفیست آنها از سال ۱۳۴۲ به ازین رفتن قنوت می اندیشید و تداوم این کم دانشی و قدرشناسی ها از دهه ۷۰ در مناطق ۱، ۵، ۳ و ۷ شهر تهران، منجر به ایجاد جریان های زیرسطحی و نفوذآب به ترازهای ۱- و ۲- بناها شده است که دلیل آن بلندمرتبه سازی ناآگاهانه ای بود که مسیر کوله های قنات ها را در شمیرانات نشانه گرفت. از ۴۰۰ قنات تهران، قنات های محدوده شمیرانات ضخامت و عمق کمی را دارا بوده و برج سازی ها منجر به ایجاد جریان زیرسطحی و تکثیر آب قناتها شده است که آبهای ناشی

از آن را به داخل جوی های سطحی و با هرزآب نابود می شود. ضرباهنگ این فرآیند بالا بوده و نیازمند آگاهی سازی جغرافیایی در پروژه های اجرایی هستیم. از سال ۸۹ فعالیتی در تهران آغاز شده که با عنوان ژینایی دره های شهر تهران به دنبال رفع آسیب هایی است که عامدانه به اکوسیستم تهران وارد شده است.

بخش آخر برنامه و پنل سوم با محوریت برنامه سال جدید و تهران تاریخی برگزار شد که میهمانان این پنل را علی محمد سعادت، علی اصغر بدری، احمد اخلاصی، سیدعلیرضا قهاری و ایرج اعتصام تشکیل دادند.

دکتر علی محمد سعادت، معمار و شهرساز و مدیر بافت تاریخی تهران در ابتدای این بخش عنوان کرد: اگر به قنات به عنوان رکنی از جامعه محلی بپردازیم، نقش آن را در بسیاری از سازماندهی های اجتماعی و مهندسی شهر اثرگذار می بینیم. قناتها در سازماندهی حقوقی، نظام وقف و شیوه استفاده مسالمت آمیز همگانی موثر بوده و در سال ۱۳۰۶ و دوره رضاخان، نظام قنات برای مبارزه با کم آبی اصلاح می شود. قنات حتی در نظام سیاسی نیز حضور داشته است و قبل از قاجاریه توسط معتمدین و امام جماعت و پس از آن توسط دارالخلافه اداره می شده است. در موضوع خدمات اجتماعی، سرداب ها، گرمابه ها، سقاخانه ها، خاطرات جمعی و ... وجه تسمیه ای با قنات وجود داشته است و این بیانگر آن است که ردپای قنات ها در حوزه اجتماعی و محلی قابل دنبال بوده و اداره این سازمان محلی توسط دولتها با نقص قوانین و ضعف علمی منجر به وضعیت کنونی گشته است. نمونه کنونی آن آسیب به قنات نهرگه، بزرگترین قنات زنده تهران در حدفاصل خیابان امام خمینی است که به دلیل خط ۱ و ۲ مترو انحراف آن باعث هدایت بخشی از آب آن به کشاورزی و مابقی آن ورود به شوره زار جنوب تهران شده است که آسیب دیدن چنارهای کاخ گلستان اولین آسیب این تغییر مسیر بود. تهرانی ها باید متوجه این دارایی تاریخی خود که قابلیت ثبت جهانی و ملی را دارد، بوده و با حفظ آنها به احیاء میراث در آینده امیدوار باشند.

کلان تئوری برای احیاء بافتها هستیم تا به وضع راهکارهای میان بخشی و کارشناسی شده پرداخته شود.

دکتر ایرج اعتصام، معمار، طراح و استاد واحد علوم و تحقیقات در این مراسم عنوان کرد: قنات های ما در تهران بسیار محدود است و امروز بحث تکنولوژی بازیافت آب های آلوده نیازمند تمام کشورهای دنیا است نه فقط ایران و این موضوع در سایر کشورها به خوبی دنبال می شود. موضوع آموزش و فرهنگ سازی در این حوزه بسیار حائز اهمیت است و باید به صورت آکادمیک مطرح شود. حضور مدیران اجرایی در این جلسات کارشناسی و دانشگاهی بسیار مهم است که متأسفانه با استقبال بخش اجرایی روبرو نیستیم.

دکتر احمد اخلاصی، معمار و استاد دانشگاه علم و صنعت نیز بر توجه به ظرفیت دانشگاه ها و استفاده از این توان پژوهشی در سیستم های اجرایی کشور تأکید کرد و گفت: تا جایی که می توان از دخالت و دستکاری در اکوسیستم طبیعی باید ممانعت گردد تا این میراث برای نسلهای آینده که علم بیشتری برای حفاظت از آن نیز خواهند داشت حفظ گردد.

مهندس زهرا ترانه یلدا معمار، شهرساز و فعال مدنی نیز در پایان این جلسه در انتقاداتی بیان کرد: بتن ریزی جوی های تهران و بویژه مسیر رودهای دربند باید از بین برود و کاش در مسابقات پارسال بخشی برای آن دیده می شد. در پارک جوانمردان و نهج البلاغه نیز کارشناسی های محیط زیستی توجه نشده و علت آن عدم بهره گیری از کارشناسان خبره است و توجه به اکولوژی و طراحی حرفه ای رود دره های دست نخورده ماندن باید با شهرداری مطرح شود.

مهندس علی اصغر بدری، کارشناس اقتصاد شهری و فعال میراث فرهنگی در ادامه افزود: تمام مفاهیم میراث فرهنگی در میراث شهری می گنجد، میراث فرهنگی دارای بین نسلی و نیازمند انسجام ملی بوده و نباید همانند نفت نابود شود. ارزیابی درستی از ارزش میراث فرهنگی نداریم و قیمت گذاریها مبتنی بر واقعیت نبوده و در موضوع رودخانه ها به سادگی آن را بستر استفاده های شخصی می کنیم و زبان عمومی و میراثی بزرگی را حمایت می کنیم. تعیین کاربری ها، تدوین بانک اطلاعاتی جامع و ایجاد پیوست قاطع حمایتی در تمامی طرحهای توسعه شهری نیازمندی میراث فرهنگی ماست. متأسفانه امروز گردشگری از میراث طبیعی بهره برده در صورتیکه میراث طبیعی و فرهنگی برای ادامه حیاتش باید از گردشگری استفاده کند. در این حوزه نیازمند تدوین

